

"Latvija" (Rutinā),
1963. 20. 4, 15. (1070.) n-rā.

Kārlis Draviņš

[Rec.]

ARCHĪVS III. Humānītāru rakstu krājums I. Šterna redakcijā. Austrālijas latviešu centrālais archīvs. Sidnejā 1962. 139 lapp.

Austrālijas latviešu centrālā archīva trešais rakstu krājums, ar ko laimīgi varēts turpināt šo publikāciju seriju, nevienu gadu neizlaižot, par jaunu vedina uz pārdomām, vai tomēr ir lietderīgi aprobežoties tikai ar Austrālijā un Jaunzēlandē dzīvojošo autoru darbiem vien. Archīva 3. sējums varējis nākt klajā, kā lasāms priekšvārds, tikai ar Austrālijas latviešu kultūras fonda un Latviešu apvienības Austrālijā finansiālu atbalstu. Ja nu zinātniski darbi par Latviju un latviešiem parasti nevar nekādu lielu pelnu apgādāt, sagādāt, varbūt var tikai ar laiku atmaksāties, tad šādu rakstu krājumu izdošanas financēšana ir tiešs mūsu kultūras atbalstīšanas darbs. Tad arī būtu prasāms, lai publicējamie raksti būtu ar vairāk vai mazāk paliekamu vērtību, t.i. būtu patstāvīgi pētījumi vai arī moziņīgi materiālu publicējumi, bet nekādā ziņā ne citur kur jau lasāmu darbu atstāstījumi vai populāri kopsavilkumi. Tas jo vairāk būtu vēlams tāpēc, ka tieši par latviešu valodu, rakstniecību, mūsu rakstu vecāko posmu, visas tautas vai atsevišķu novadu vēsturi, tautasdziesmām utt. sarakstīti pētījumi pašreizējos apstākļos nav viegli publicējami. Ne viena vien mūsu autora galdu atvilknēs gul tie ilgu gadus.

No tāda viedokļa raugoties, būtu bijis daudz lietderīgāk pēdējos trīs Archīva 3. sējuma rakstus, kas paši par sevi nebūtu peļami, publicēt kādos latviešu laikrakstos vai žurnākos. Tā nevis patstāvīgi pētījumi, bet tikai populāri ~~skatīti~~ apskati ir R. Ziedīņa raksts par Tomasa Hobsa domām par karu un mieru ^(un) R. Freidenfeldes kristīgās ticības salīdzinājums ar citām pasaules lielajām reliģijām.

Vedas domāt arī, ka daudz vērtīgākas par J. Sarmas (visumā kompilēto) apskatu par latviešu drāmas un teātra pirmajiem gacu desmitiem būtu bijušas kādas sīkāk detalizētas atmiņas - kaut vai par tādām lauku teātra izrādēm vienā vai otrā Zemgales pagastā, kādas viņš pieminējis Archīva 2. sējumā (skat. 140. lapp.). Vispār, mūsu vecākie autori varētu sniegt ļoti daudz nesamaksājami vērtīgu materiālu mūsu dzimtenes atsevišķo novadu lokālai vēsturei, tā, piem., par atsevišķu māju un dzimtu vēsturi, skolu ierīkošanu, nojāda zemju kultivēšanu, ceļu taisīšanu utt. utt.

I. Šterna plašais raksts par Latvijas aizsardzību un latviešu karavīriem viduslaikos, tāpat kā daži citi viņa agrākie publicējumi, šķiet daļa no kāda plašāka akadēmiska rakstura pētījuma. Tanī aplūkoti senie siņu un iekarošanas vai pašu teritorijas aizstāvēšanas kari (īsi skatot arī t.s. Hanzas karus), Latvijas aizsardzības sistēma un šejienes karaspēka lielums, apbruņojums, vadība un sastāvs. Šis pētījums katrā ziņā interesēs ne tikai vēsturniekus vien. Pasvītrojams, ^{ir} kā fakts, ka tā laika kaujās piedalījies relatīvi ļoti liels skaits (reizēm pat $\frac{19}{20}$!) latviešu (resp. lībiešu un igauņu). I. Šterns arī akcentē, ka viņi bijuši visu daudzo tā laika karu faktiskie financētāji. Kaut arī, rakstīdams par latviešu piedalīšanos Smoļinas kaujā ar krieviem (1502.g.), autors nonācis pretrunās (sal. 19. un 38. lapp.), tāpat vēstures speciālisti apšaubīs (kā to norādījis E. Dunsdorfs savā vēstulē šo rindu autoram) viņa sniegtās aplēses par iespējamo zemnieku saimniecību skaitu Latvijā viduslaiku beigās (32. - 33. lapp.), taču viņa darbs pierindoja citiem nozīmīgiem pētījumiem par latviešiem viduslaiku Latvijas ^{nam} ~~nehierīgās~~ dzīves apstākļos.

Jo zīmīgs ir I. Šterna norādījums, ka pašu latviešu seno pīļu tīkls jo biezs ir Zemgales austrumos un Latgalē (apmēram līdz Viļakai) - tātad nepārprotami izvērstis pret krieviem. Žēl, ka rakstam pievienotā viduslaiku Latvijas pīļu un pilsētu karte nav iespiesta lielākā formātā, t.i. ^{īpašā} ~~atse-~~ ~~viena~~ lielākuma lapā. Tad būtu bijis iespējams pie atsevišķām senlatviešu pīlīm iezīmēt skaitļus un ^{attiecīgā} ~~īpašā~~ sarakstā sniegt pašus pīļu vārdus vai norādīt to novietojumu. Mūsu svešniecības apstākļos, kad ^{tamli dzīvi} ~~attiecīgā~~ materiāli (piem. Ernesta Brastiņa latvijas pilskalnu uzņēmējumi un apraksti) daudziem nemaz nav piesniedzami, šāda pārskata karte varētu būt visai noderīga - savā reizē arī latviešu papildskolās. Tagad nespeciālistam nav viegli noprast, kur viens vai otrs šinī kartē parādīts pilskalns varētu daudā būt (piem. tie divi, kas redzami austrumos no Saldus).

Par visai svarīgu publikāciju, kas nozīmīga kā atsevišķu apvidu un novadu, tā mūsu saimniecības vēstures pūtniekiem, bet ne mazāk arī valodniekiem un etnografiem, jāatzīst Ed. Dunsdorfa pētījums par Vidzemes mājuvārdu vecumu. Autors ar dokumentu ziņām un citiem faktiem pierāda, ka daudzas zemnieku mājas ir stipri vecākas nekā viņu tagadējie nosaukumi, iztirzādams arī daudzu seno sētu pārdēvēšanas ~~stipri~~ dažādos cēloņus. Ed. Dunsdorfa pētījums remts Vidzemes vēstures materiālos, bet ir visai interesanti, ka ~~stipri~~ rindu viņa spriedumu apstiprina dokumentu ziņas un dažādas (šo rindu autoram zināmas) nostāstu tradīcijas arī par vairākiem Kurzemes apvidiem, (tā par Pastendi, Kalešiem, Stendi, Kārgadām, Nurmuižu u.c.). Dunsdorfa rakstam pievienotās kartogrammas ^{un tabulas} ~~stipri~~ parstēdz ar to, ka dažos Vidzemes apgabalos vismaz 300 gadu

mājvārdu snaitu

salīdzināt ar jaunākajiem ir

Kurzemi, Gulbene

vecu mājvārdu, ~~angļu valodā~~ ļoti maz, ~~daļi~~ piem., Raunā ~~vārdu~~
~~tikai 31, 5 o/a, Alūksnē 21, 8 o/a, Alojā pat tikai 12, 4 o/a~~

Dunsdorfs vēl spriež, ka muižu dibināšanai, nodzenot zemniekus no viņu zemes, nav bijusi liela nozīme seno mājvārdu iznīkšanā, jo ~~amūsdienās~~ zemkopji ieņēmuši mežos sev jaunas saimniecības, parasti dodami tām savu agrāko dzīves vietu vārdus. Par Kurzemi zināmie fakti pierāda to tomēr tikai daļai; ir redzams, ka laba daļa veco mājvārdu gājusi aizmirstībā līdz ar pašas saimniecības iznīcināšanu (tā, piem., Kalešos, Stendē, Pastendē). Dunsdorfs konstatē arī, ka Vidzemes senais galvenais apmetņu tips ir bijis ciems, nevis viensēta; šie ciemu nosaukumi arī labāk saglabājušies līdz mūsu dienām nekā senie mājvārdi.

(21. 11)

mācību

Kā apliecina pats Dunsdorfs, viņa ~~materijāls~~ ir vēl liels daudzums ~~no~~ Vidzemes veco mājvārdu. ^{no neiespēstiem materiāliem} Būtu vēlams arī tos publicēt. Mūsu vietvārdu pētīšana vēl aizvien ir tikai savos sākumos; tā pašreiz Rīgā izdodamos Latvijas vietvārdu krājumos (1. sēj. 1. daļa, A - J, 1956.g., 1. sēj. 2. daļa, K - Ū, 1961.g.) joprojām ir milzums nepilnību un nepareizību, kas viegli konstatējams salīdzinājumā ar labi pazīstamu novacu vietvārdiem.

(7. 11)

Rakstiem, vismaz patstāvīgiem pētījumiem un materiālu publicējumiem, kam būs nozīme arī turpmāk, katrā ziņā būtu pievienojami īsi kopsavilkumi kādā no lielajām valodām - vācu, angļu vai franču.